

MD

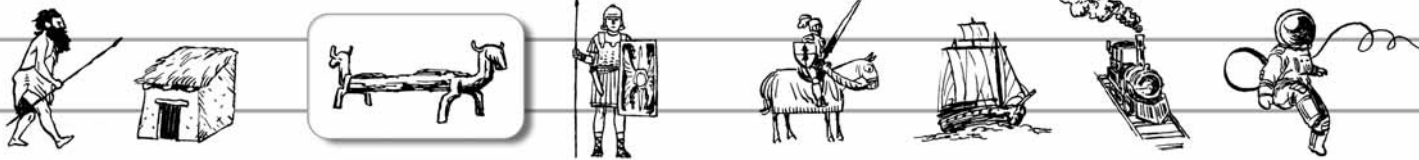
Puig Castellar
material didàctic

MUSEU
TORRE BALLOVINA
SANTA COLOMA DE GRAMENET

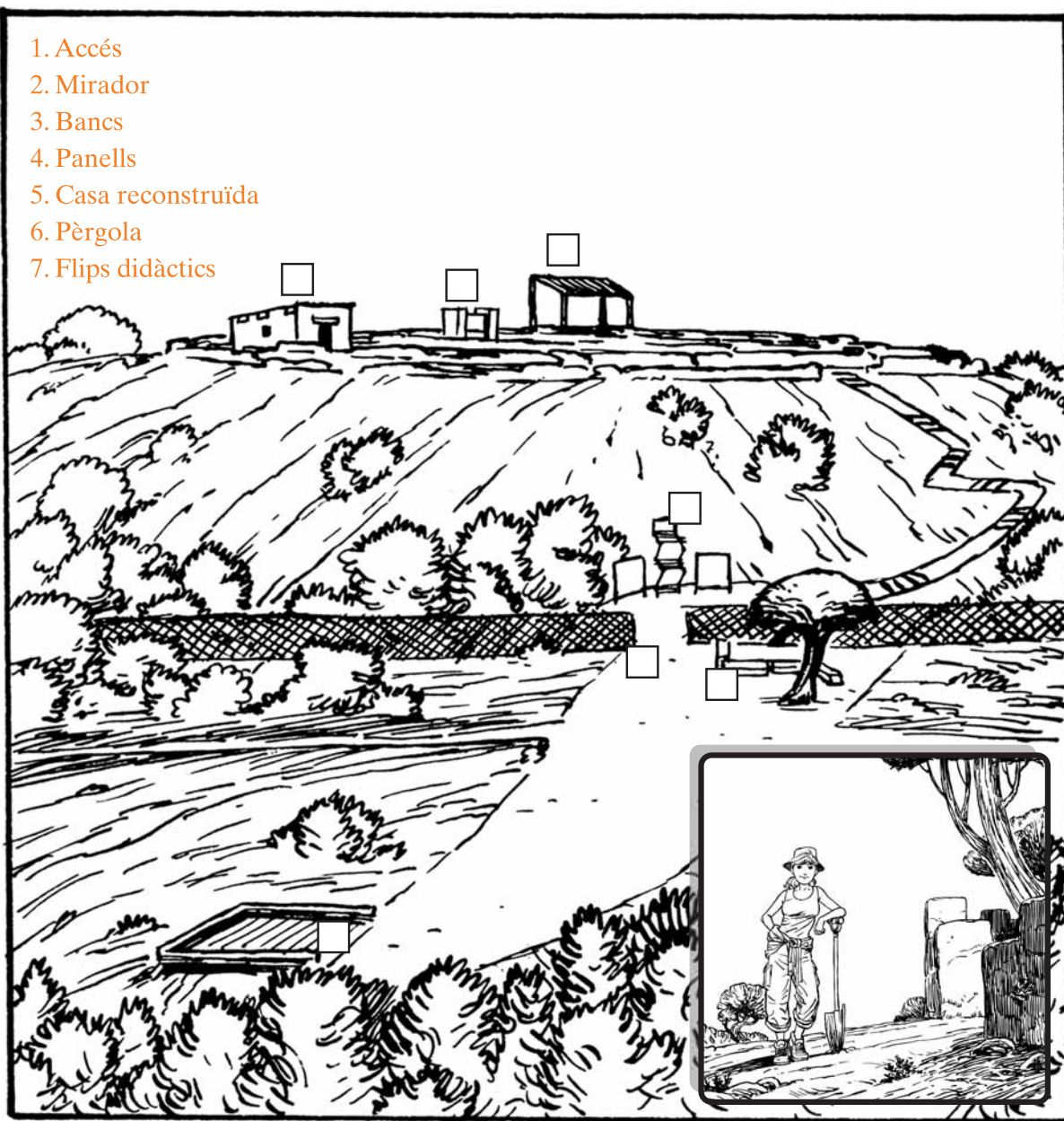
Planta del poblat ibèric Puig Castellar (2005)

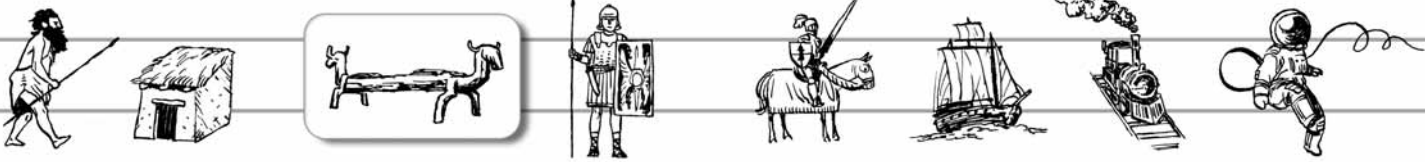

Bon dia a tothom!

Sóc la Conxita. Sóc arqueòloga i he excavat en aquest poblat ibèric, el Puig Castellar. Us acompanyaré durant tot el recorregut per aquest poblat i us explicaré com vivien, quins costums i quins hàbits tenien els ibers que hi van viure.

1. Accés
2. Mirador
3. Bancs
4. Panells
5. Casa reconstruïda
6. Pèrgola
7. Flips didàctics

1. ELS IBERS: UN POBLE DE LA MEDITERRÀNIA

La cultura ibera es desenvolupà entre els segles VI i I aC a la franja litoral mediterrània, des d'Andalusia fins al Languedoc. Per tant, estem davant de la que va ser la primera cultura autòctona de la Península. Compartien trets comuns, motivats per les relacions culturals i comercials, amb les civilitzacions de la Mediterrània, com poden ser la metal·lúrgia del ferro, l'ús de la moneda, el torn de terrissaire, el molí de rotació i l'alfabet escrit, però a cada zona mantenien formes de vida, costums i cultures materials úniques.

Gràcies als autors clàssics, coneixem els noms de les tribus: ilercavons, ilergets, laietans, indigets, ausetans, cossetans... L'estructura social d'aquestes es basava en patrons territorials i socioeconòmics semblants als de la resta de cultures de la Mediterrània, com pot ser la dels grecs, els fenicis, els etruscos...

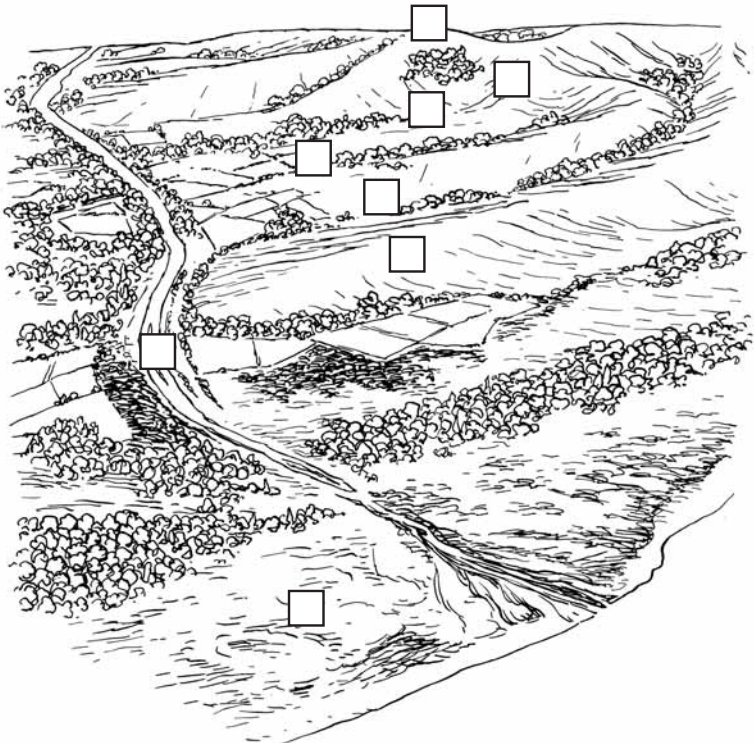
La tribu que ocupava el poblat Puig Castellar era la dels laietans, que ocupaven la franja que va des del riu Llobregat fins a la Tordera, entre les actuals comarques del Baix Llobregat, el Barcelonès, el Vallès Occidental, el Vallès Oriental i el Maresme. Alguns dels poblats propers al Puig Castellar eren el de Montjuïc, el de Ca n'Oliver, el de les Maleses i el de Can Boscà, amb els quals es creu que mantenien una comunicació a través de senyals de fum.

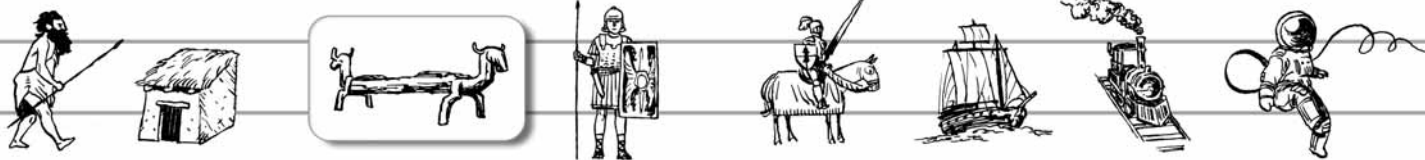
a.1

Els ibers. Observa el dibuix següent i omple els espais en blanc amb els noms que apareixen a continuació.

1. PUIG CASTELLAR
2. SERRA D'EN MENA
3. SERRA DE MOSQUES D'ASE
4. BOSC D'ALZINA
5. RIU BESÒS
6. MARESME
7. SITGES
8. ASSENTAMENT RURAL

Alumne/a:

curs:

a.2

Els ibers. Situa en el mapa el nom de les cultures de la Mediterrània.

FENICIS
GRECS
ROMANS
IBERS
CARTAGINESOS

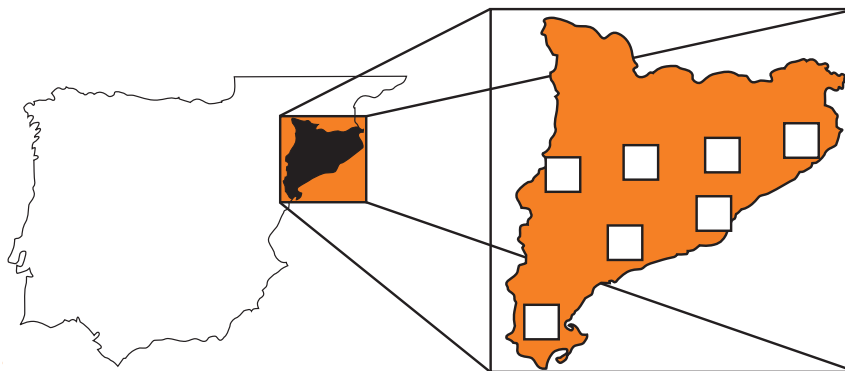

a.3

Els ibers. En aquest mapa, situa on estaven les diferents tribus iberes. Coneixes algun jaciment d'algunes d'aquestes tribus?

1. AUSETANS
2. CESSETANS
3. ILERCAVONS
4. ILERGETS
5. INDIGETS
6. LACETANS
7. LAIETANS

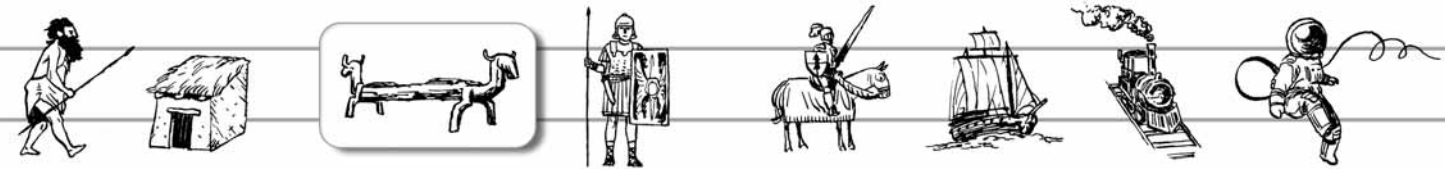

a.4

Els ibers. Hola! Aquí tens alguns dels objectes que aquests ibers van adquirir gràcies al comerç entre les diferents cultures del Mediterrani. Saps què són i per a què serveix cadascun?

2. EL PUIG CASTELLAR

El poblat ibèric Puig Castellar es troba al turó del Pollo, a 303 m d'alçada, a l'actual parc de la Serra de Marina. Té una superfície aproximada de 5.000 m², on van viure uns 200 habitants des del segle VI aC fins a l'inici del segle II aC. Les restes del poblat van ser descobertes per Ferran de Sagarra i mossèn Palà l'any 1902, i en diferents anys s'han anat realitzant excavacions per conèixer la seva història.

El poblat es troba en una situació geogràfica privilegiada, dominant la línia de la costa des del turó de Montgat fins a Montjuïc i la major part de la plana del Vallès, la qual cosa creava unes condicions defensives i de control importants. A la zona de la plana hi havia altres assentaments vinculats al poblat i la zona de conreus. N'hem trobat diferents restes, com poden ser les sitges del carrer d'Extremadura i l'assentament rural de Can Calvet.

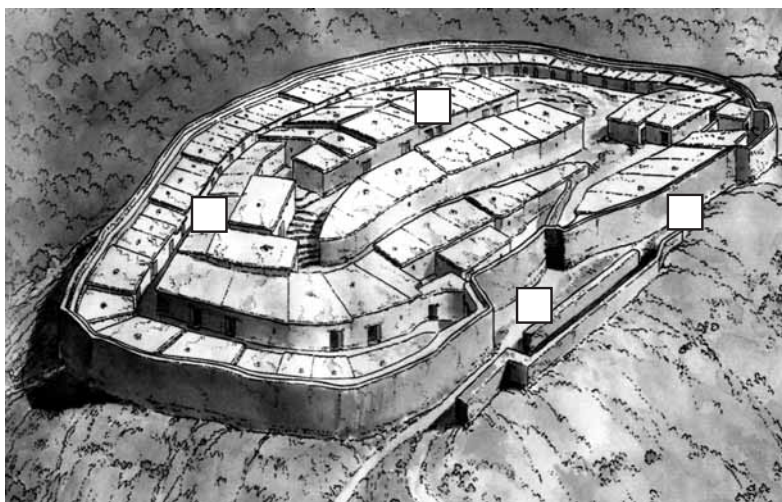
El poblat té una adaptació orogràfica que provoca que hi hagi un suau pendent en els quatre carrers i una disposició en terrasses de la zona sud d'habitatges. Els carrers eren estrets i circulars, a causa de l'adaptació al turó, i anaven lligats a la construcció dels habitatges; algun carrer té una secció excavada a la roca per fer de desguàs de l'aigua. Tot el recinte estava tancat amb una muralla, de mides importants a la zona sud, ja que a la nord el mur de tancament dels habitatges lleugerament eixamplat s'aprofitava com a muralla.

a.5

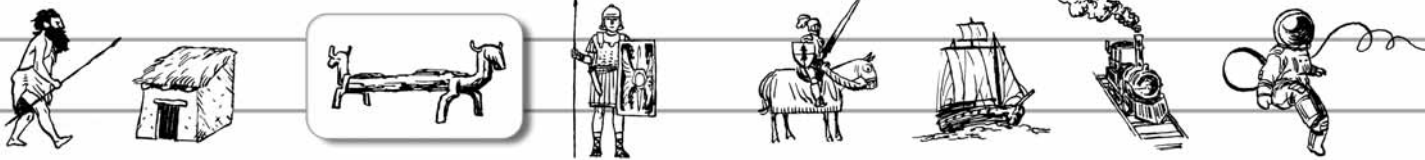

El Puig Castellar. Emplena els espais següents segons el llistat.

1. MURALLA
2. CARRERS
3. CASES EN TERRASSES
4. PORTA D'ENTRADA

Dibuix de Francesc Riart

3. LA CASA IBERA

Les cases del poblat són de planta rectangular o trapezoïdal, generalment d'una sola habitació, però de vegades amb compartiments col·laterals. La superfície va des de 10 m² fins a 40 m². Aquestes eren construïdes amb un sòcol de granit i llicorella i amb la superposició de toves (maons d'argila, aigua i elements vegetals sense coure) o amb tàpia (barreja premada de terra, pedres, fragments de ceràmica i herba seca). Els sostres eren senzills, amb bigues de fusta i canyís, i acostumaven a ser plans.

a.6

La casa ibera. Descriu el procés de construcció d'una casa.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

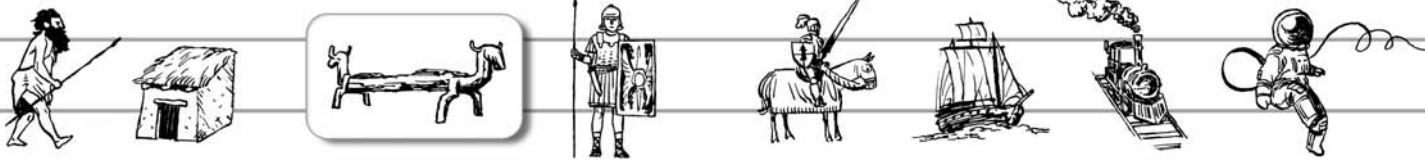
a.7

La casa ibera. Observa el dibuix següent i identifica els espais en blanc.

1. TELER
2. PONDUS
3. FUSAIOLA
4. LLANA
5. MOLÍ ROTATORI
6. GRA
7. CÀLAT
8. TABES
9. ÀMFORA
10. LLAR

4. LA VIDA QUOTIDIANA: L'OBTENCIÓ D'ALIMENTS

El paisatge que envoltava el poblat era diferent del de l'actualitat. El Besòs formava una plana important amb un petit estuari, on hi havia una zona d'aiguamolls. La vegetació predominant era d'alzines, roures i pins, i la fauna era molt abundant. Els habitants del Puig Castellar es dedicaven bàsicament al conreu de cereals i a recol·lectar fruits, plantes i mel. Això ha quedat reflectit en les eines trobades, els molins de rotació conservats, les diferents sitges del carrer d'Extremadura i l'assentament rural de Can Calvet. Amb la ramaderia de cabres, ovelles, bòvids, cavalls... s'obtenia carn i productes derivats, com la llana i la llet. La cacera de senglars, conills i cérvols queda testimoniada a través de les restes trobades al poblat, però de la pesca i la recol·lecció de mol·luscs no n'han quedat evidències.

a.8

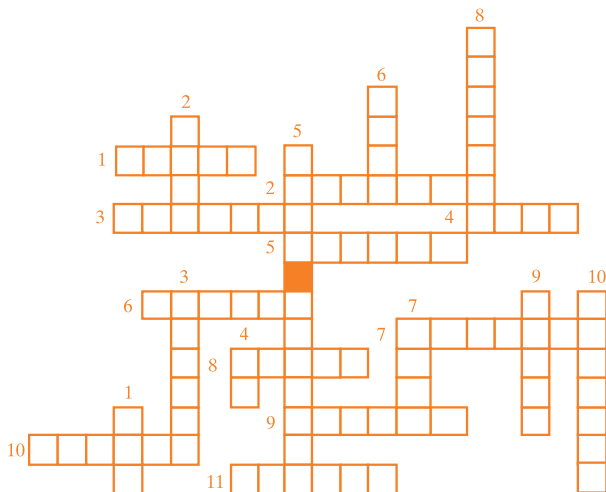
La vida quotidiana: l'obtenció d'aliments. Llegeix les preguntes i respon el mot encreuat següent.

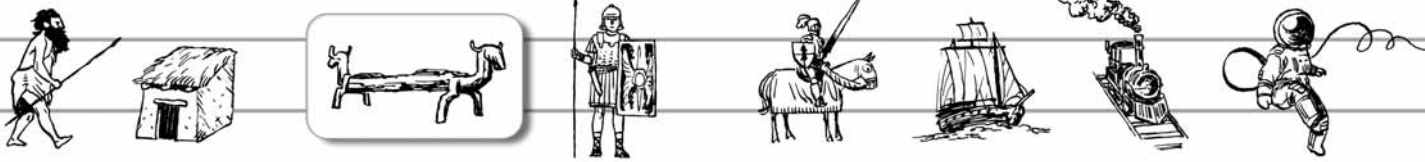
HORIZONTALS:

1. Eina per llaurar el camp.
2. Planta de la qual s'extreuen olives.
3. Utensili utilitzat per cremar essències als rituals.
4. Beguda blanca.
5. Petit animal salvatge, de cua curta i orelles grans.
6. Animals domèstics que produeixen llet.
7. Espasa ibèrica.
8. Planta amb la qual es produeix vi.
9. Armament utilitzat per caçar i per a les guerres.
10. Objecte utilitzat per comprar coses.
11. Animal salvatge amb banyes.

VERTICALS:

1. Condiment dolç per al menjar.
2. Al revés, tipus de cereal.
3. Recipient per transportar vi i oli.
4. Beguda alcohòlica.
5. Animal salvatge de carn molt gustosa (dues paraules).
6. Al revés, animal domèstic gran que dona llet.
7. Eina per segar.
8. Eina per tallar arbres.
9. Recipient ibèric d'ús polivalent que apareix a la pàgina anterior.
10. Animal 'covard' que posa ous, portat pels grecs.

5. LA VIDA QUOTIDIANA: LA FABRICACIÓ D'UTENSILS

Els pobladors del Puig Castellar practicaven el bescanvi de mercaderies entre la mateixa tribu laietana i amb els comerciants estrangers instal·lats a la costa. El comerç es basava en l'intercanvi de manufactures o primeres matèries que tenien en excendent, i que guardaven a les sitges del carrer d'Extremadura (cereals, metalls, pells, teixits...), per ceràmica àtica (grisa o de vernís negre), armament, joies, perfums o teixits de luxe.

La metal·lúrgia està molt present al Puig Castellar, sobretot en la producció d'eines agrícoles (arades, falçs, pics, destrals, podalls...), armament (sagetes, puntes de llança...) i objectes ornamentals (fibules, joies, botons...). De tots en tenim un bon nombre de conservats.

El 1942 es van trobar al poblat 200 monedes amagades (150 dracmes i 50 divisors de plata) que imitaven models emporitans i, algunes, portaven el nom de la tribu escrit en lletres ibèriques. El fet que no se les enduguessin durant l'abandonament del poblat fa pensar que potser marxaren de forma sobtada, com ho demostra el fet d'haver trobat el capfoguer (peça de ferro per als rituals) amagat sota el paviment d'una de les cases del vessant nord.

Amb el domini del torn es millora tècnicament la producció terrissaire i es poden fer grans ceràmiques amb més rapidesa, com els càlats, recipients de producció ibera, i altres recipients trobats al poblat.

a.9

La vida quotidiana: la fabricació d'utensilis. Ordena els dibuixos següents segons l'ordre de producció del metall o de les ceràmiques.

metall

ceràmica

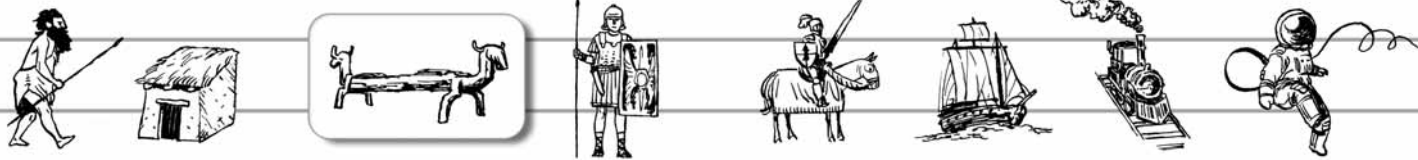

a.10

La vida quotidiana: la fabricació d'utensilis. Digues quina era la funció d'aquestes peces.

6. LA VIDA QUOTIDIANA: ELS VESTITS

La indumentària ibèrica es basava en vestits de lli amb capes de llana. Les fíbules o agulles imperdibles eren utilitzades per subjectar la roba, en especial els mantells. Les portaven tant les dones com els homes i la seva grandària depenia del gruix del gènere tèxtil que havien d'aguantar. Al poblat se n'ha trobat una certa quantitat a l'interior de diverses cases.

La llana per produir la roba era extreta de les ovelles domesticades que pasturaven per la serra d'en Mena o els voltants del poblat. Per obtenir llana s'havia d'esquilar les ovelles i cardar i filar la llana. El filat es feia amb un estri molt característic, un fus, que tenia com a pes una fusaïola feta de fang. Amb el cabdell obtingut s'iniciava el teixit amb els telers. El teixit aconseguit es podia tenyir o decorar.

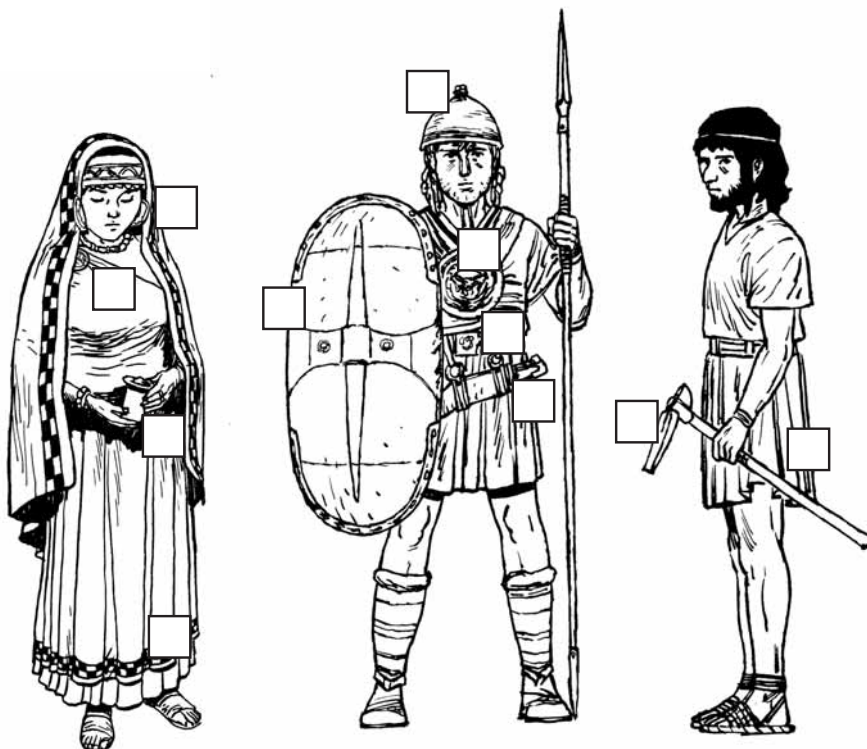
Aquests teixits de llana s'havien de fer en uns telers de bastidors, que tenien uns pondus que feien de pes per mantenir els fils verticals tibants. A la casa magatzem es va trobar una quantitat abundant de pondus i fusaïoles, provinents com a mínim de 2 o 3 telers, que evidencien la pràctica comunitària de la producció de teixit.

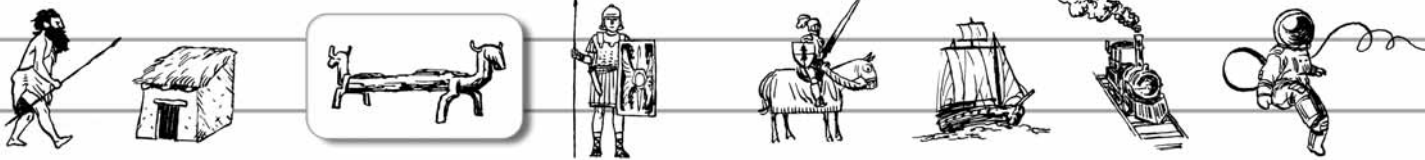
a.11

La vida quotidiana: els vestits. Observa els dibuixos següents i posa els noms als diferents objectes que hi apareixen.

1. CÀVEC
2. FALCATA
3. ESCUT
4. CASC
5. VAS D'OFRENA
6. JOIES
7. PECTORAL
8. TÚNICA CURTA
9. SANEFES
10. SIVELLA
11. FÍBULA

7. LA VIDA QUOTIDIANA: LES CREENCES

A la part més elevada del poblat se solia construir el temple, on es feien els rituals, però al Puig Castellar no hi ha cap indici que ens ho pugui assegurar. El conjunt de creences, cultes i rituals ibers, d'origen mediterrani, anava vinculat a la fertilitat dels camps i els ramats. Al poblat s'ha trobat un cap femení de Deméter, la deessa de l'agricultura i de la procreació, que era utilitzat en aquests rituals com a cremador de perfums o com a receptacle d'ofrenes. No es tracta d'una manufactura ibera, sinó grega.

A les excavacions del 1999-2001 es van trobar 5 nens neonats i un prematur inhumats sota el paviment de les cases (datats entre els segles V-IV aC). Es van trobar prop dels murs, a les zones menys transitades de les cases, cosa que podria respondre al desig de la família de conservar, amb una finalitat protectora, el fill. També podria fer referència a la idea de fertilitat implícita en l'esperança de provocar un nou naixement. Per altra banda, no existeix cap evidència d'on podria trobar-se la necròpolis del poblat, on trobaríem les restes incinerades dels morts amb el seu corresponent aixovar funerari.

Altres restes sota paviments de les cases o d'altres espais comunitaris del Puig Castellar són els sacrificis fundacionals. Es tracta de cranis d'animals enterrats per tal de protegir i garantir la perdurabilitat de les cases i els seus habitants.

El ritual dels cranis enclavats, present al poblat, es relaciona amb la tradició celta dels caps tallats, que anaven situats a la muralla, exposats a la porta d'accés. Sota la muralla d'entrada se'n van trobar cinc, un d'ells amb un clau de ferro de 25 cm.

a.12

La vida quotidiana: les creences. Ordena els dibuixos següents de les fases del ritual funerari.

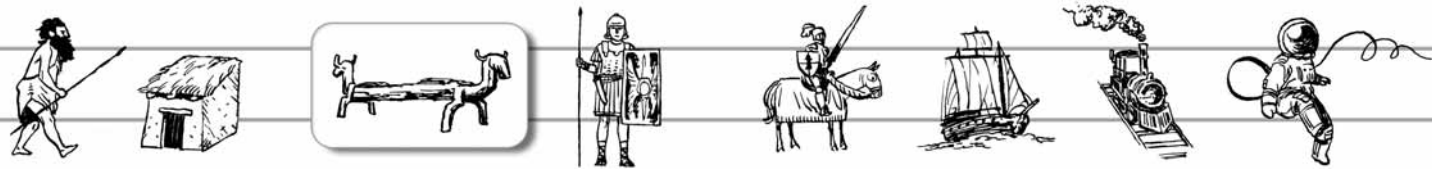

a.13

La vida quotidiana: les creences. Quina és la funció de la peça que hi ha al dibuix?

8. ELS FLIPS DIDÀCTICS

Els ibers desenvoluparen la seva pròpia escriptura, fruit de la influència fenícia i grega. Es tracta d'un sistema hemisil·làbic amb variants regionals. S'ha arribat a llegir, perquè en coneixem el valor fonètic dels signes, però no pas a comprendre. Les inscripcions del territori català, i concretament al Puig Castellar, són del dialecte llevanti, que s'escriu d'esquerra a dreta. Les mostres iberes escrites del poblat provenen de diferents suports: pondus, vasos ceràmics, ploms que serviren de cartes comercials, inscripcions en atuells ceràmics, monedes i esteles de pedra.

a.14

Els flips didàctics. Després de mirar el dibuix del crani enclavat, pots esbrinar quina era la seva funció?

a.15

Els flips didàctics. Aprofitant l'alfabet, escriu el teu nom.

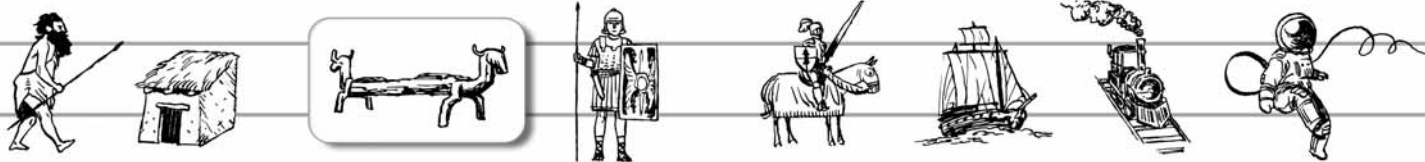
A	𐤀
E	𐤅
I	𐤁
O	𐤋
U	𐤄

KA	𐤂
KE	𐤂𐤀
KI	𐤂𐤁
KO	𐤂𐤋
KU	𐤂𐤄

L	𐤂𐤅
M	𐤂𐤆
N	𐤂𐤇
NN	𐤂𐤈
R	𐤂𐤉
RR	𐤂𐤊
SX	𐤂𐤋
DX	𐤂𐤌
Z	𐤂𐤍

BA	𐤂𐤁
BE	𐤂𐤅
BI	𐤂𐤁
BO	𐤂𐤋
BU	𐤂𐤄

TA	𐤂𐤀
TE	𐤂𐤅
TI	𐤂𐤁
TO	𐤂𐤋
TU	𐤂𐤄

9. ELS FLIPS DIDÀCTICS: LA TASCA DE L'ARQUEÒLEG

Al poblat ibèric Puig Castellar s'han fet diferents excavacions des del seu descobriment el 1902 per Ferran de Sagarra i de Siscar, propietari dels terrenys. La primera es feu entre el 1904 i 1907 i fou produïda per Ferran de Sagarra. Entre el 1922 i el 1925, l'Institut d'Estudis Catalans, nou propietari dels terrenys, fa una excavació sota la direcció de Josep Colomines i Josep C. Ràfols. La tercera campanya va ser entre 1954 i 1958, duta a terme pel Centre Excursionista Puigcastellar. És a partir del 1997 quan el Museu Torre Balldovina i la Universitat de Barcelona fan una intervenció al poblat per poder ser consolidat, conservat, visitat i utilitzat com a element didàctic sobre la cultura ibèrica.

L'arqueologia és la ciència que estudia la història a partir de les restes i objectes trobats. Un bon arqueòleg ha de seguir uns passos importants per poder garantir que totes les restes trobades donaran la informació correcta.

En aquests flips didàctics hi ha una simulació d'uns estrats arqueològics hipotètics, que representen com hauria estat la història del poblat. Apareixen quatre calaixos, que van des de la prehistòria fins a l'època més recent, passant per l'època ibèrica, quan es va poblar el Puig Castellar, i pels romans, que van fer que s'abandonés.

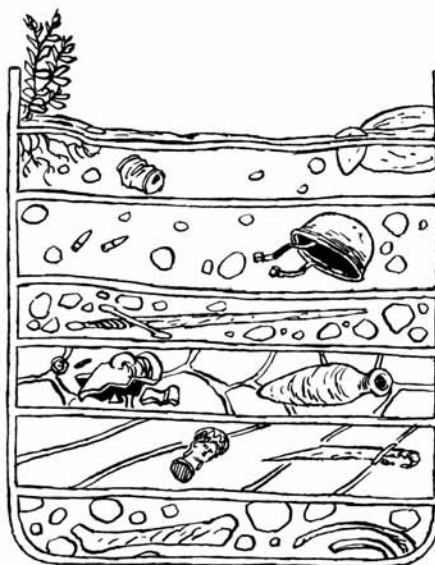
a.16

Els flips didàctics. Quines eines fan servir els arqueòlegs per trobar les restes enterrades? A quin període corresponen les restes de casa estrat?

1. PIC	5. ESCALA
2. CABÀS	6. MARTELL
3. PALETÍ	7. TORNAVÍS
4. PINZELL	

.....

.....

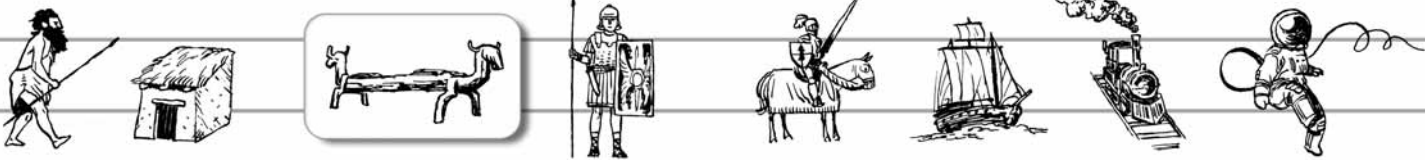
.....

.....

.....

.....

.....

10. LA ROMANITZACIÓ

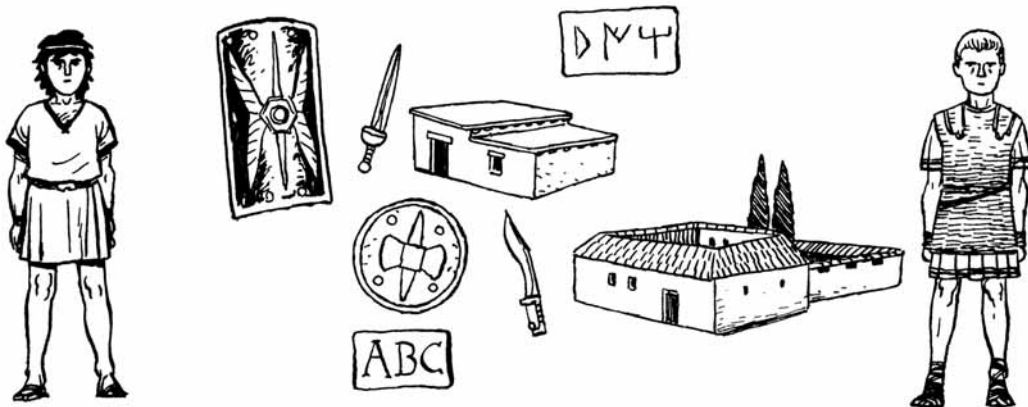
L'arribada dels romans a la Península el 218 aC és provocada per la guerra que van mantenir amb Cartago pel domini de la Mediterrània. Els ibers participaren en els enfrontaments com a aliats tant de romans com de cartaginesos. A l'acabament d'aquesta guerra (la Segona Guerra Púnica) amb la derrota cartaginesa, els romans es queden a la Península i es dediquen a l'explotació econòmica dels territoris. La divideixen en dues províncies: Citerior (a l'est) i Ulterior (al sud).

Durant aquest procés, els ibers van anar adoptant progressivament la cultura romana i van anar abandonant els seus poblats per anar a viure a les noves ciutats, com *Baetulo* i *Iluro*. L'abandonament del Puig Castellar es creu que va ser ràpid, ja que era un poblament de gran valor estratègic, i que no es va fer de manera voluntària, sinó que els seus habitants van ser obligats a marxar de forma violenta.

a.17

La romanització. Lliga amb fletxes els elements que pertanyen al món iber i al món romà amb les figures corresponents.

SUMARI

Presentació	3
1. Els ibers: un poble de la Mediterrània	4
2. El Puig Castellar	6
3. La casa ibera	7
4. La vida quotidiana: l'obtenció d'aliments	8
5. La vida quotidiana: la fabricació d'utensilis	9
6. La vida quotidiana: els vestits	10
7. La vida quotidiana: les creences	11
8. Els flips didàctics	12
9. Els flips didàctics: la tasca de l'arqueòleg	13
10. La romanització	14

Edita: Museu Torre Balldovina
Ajuntament de Santa Coloma de Gramenet
Direcció: Ramon Sagués
Continguts: TEA Difusió Cultural
Il·lustracions: Ricard Fernández
Fotografia: Albert L. Rovira
Correcció lingüística: CNL L'Heura
Disseny gràfic i maquetació: La Page Original
Producció gràfica: ???
Dipòsit legal: ???

Plaça de Pau Casals, s/n - 08922
Apartat de Correus, 62 - 08921
Santa Coloma de Gramenet

Telèfon: 93 385 71 42
Fax: 93 466 09 74
A/e: m.st.colomag@diba.es
Web: www.diba.es/museus/mtbbsc.htm